

ÖN SÖZ

Diller arasındaki ilişkilerde en çok alınan unsurlar kelimelerdir. Başta dinî yakınlaşmalar ve edebiyat etkileşimleri olmak üzere, birlikte yaşama, ticari ve siyasi ilişkiler sebebiyle ödünç unsurlar, bu ilişkilerin ölçüsü oranında dilden dile aktarılmaktadır.

Diller arasındaki bu alışveriş ve etkilenmeler, bilhassa, değişik halkların ve milletlerin bir arada, iç içe yaşadıkları yerlerde, dillerin çehresini değiştirecek kadar büyük ölçüde olur. Bir arada konuşulan iki dil birbirlerinden kelimeler ve kurallar aldıkları gibi, bu dillerin ses düzenleri ve ifade yolları arasında da yakınlaşmalar olur.

Türklerin Müslüman Araplarla tanışmalarının tarihi çok eskilere gider. Bu konuda genel kabul gören görüş, Türklerin Hz. Ömer [634-644] devrinde Müslüman Araplarla savaşlar yoluyla tanıştığı şeklindedir. Şöyle ki, Sasani (Pehlevi) devletini [224-651] yıkarak Ceyhun nehri kadar ulaşan Türkler Araplarla tanışmıştır. Önceleri savaş yoluyla gerçekleşen bu ilk temas, sonraları gönül rızasıyla toplu hâlde, dalga dalga Türklerin büyük oranda İslam'a girmeleriyle devam etmiştir. İlk anda Müslüman bir devlet kuramayan Türkler, fatih Arapların yanlarında götürdükleri köleler ve Mevlalar sayesinde İslam devleti üzerinde etkili olmuşlardır. Arap ırkından kimselerle çalışmaya özen gösteren Emeviler döneminde bile Türkler saray muhafızlığı gibi küçümsenemeyecek görevler üstlenmişlerdir.

Abbasi Devleti'nde Halife Mu'tasım [833-842]'a kadar pek fazla nüfuz sahibi olamayan Türkler, onun zamanında özellikle orduda etkili görevlerde bulundular. Böylece o devirdeki Arap, Fars ve Türk boyları arasındaki siyasi otorite üzerinde nüfuz sağlama çekişmesinden galip çıkan taraf Türkler olmuştur. Neticede Türkler istediklerini halife yapabilecek güce erişerek Abbasi devletinin âdeta perde arkasındaki yöneticileri durumuna gelmişlerdir.

Müslüman Araplarla başlayan bu erken ilişki neticesine Türkçe, hâkim İslam kültürünün etkisi altında kalmış, böylece Türkiye yüzlerce hatta binlerce Arapça kelime girmiştir. Daha sonra Anların Osmanlı idaresi altında birkaç asır kalmaları bu durumu değiştirmemiş aksine pekiştirmiştir. Osmanlı döneminde Türkçeden Arapça (özellikle lehçelere) geçen kelimeler birkaç yüze sınırlı kalırken, aydın dönemde din dili olan Arapça Türk aydınları arasında büyük ilgi görmüş, bundan dolayı pek çok ilim adamı eserlerini Arapça olarak kaleme almışlardır.

Yaklaşık olarak 4 yıldan fazla süre Arap dünyası Osmanlı idaresi altında yaşamıştır. Bu süre içerisinde Osmanlı devleti yönetilmesine rağmen Araplara dil konusunda bir etki yapmamış mıdır? sorusu sürekli olarak zihinleri kurcalamıştır. 23-24 öğretim yılında Ürdün Üniversitesi'nde Türkçe öğretmek üzere görevli olarak kaldığım zaman içinde orada tanıştığım Kerkük asıllı Prof. Dr. Fazıl BAYAT hocam yazmış olduğu "İ'tirâdât 'alâ İstihdâmi'l-Osmâniyyîn li-l-Mufreti'l-'Arabiyye (Osmanlıların Arapça Kelimeleri Kullanmalarına İtinlar)" adlı makalesini okuduğumda bu sorunun cevabını buldum. Sorunun cevabı Ma'rûf er-Rusâfi'nin *Def'u'l-Hucne fi'rtidâhi'l-Lukne* adlı eserindeydi. Bu eserin adında Türkçeyle ilgili bir ifade geçmediğinden bu kadar Türkiye'de araştırmacılarının dikkatini çekmemiştir.

Nadir eserlerden olan bu kitabın dizgisi tarafımızda yeniden yapılmış, içerisindeki Osmanlı Türkçesi cümleler Arapçaya çevrilmiş, sonuna kelimeler dizini eklenerek 211 yılında Dâr Kadmusayımları arasında Şam'da ve Lübnan'da yayımlanmıştır.

Türkçeye kazandırdığımız *Def'u'l-Hucne fi'rtidâhi'l-Lukne* adlı eser, toplam 111 sayfadan oluşmaktadır. H 1331/1912-193 yılında Sadâ-yı Millet matbaasında basılmıştır. İstanbul'da Ahmezzet el-A'zâmî tarafından çıkarılan *Lisânu'l-'Arab* dergisi yönetimuru kitabın basılmasına yardımcı olmuştur. Nadir basma eserlerdendir.

Rusâfi bu eserinde Osmanlı Türkçesindeki Arapça kelimeleri beş bölüme ayırır. Bunlar:

1. Telaffuzunu ve anlamını değiştirmedikleri kelimeler,
2. Telaffuzunu ve anlamını değiştirdikleri kelimeler (13 adet),
3. Telaffuzunu değiştirip anlamını değiştirmedikleri kelimeler (72 adet),

4. Telaffuzunu değiştirmeyip anlamını değiştirdikleri kelimele (224 adet),

5. Arapça olmadığı hâlde Arap dil bilgisi kurallarına göre türettikleri kelimeler (9 adet)dir.

Rusâfi'nin bu eserini kaleme almasının asıl amacı 4. ve 5. bölümlerde geçen yani telaffuzu değiştirilmeyip anlamı değiştirilen kelimele ile Arapça olmadığı hâlde Arap dil bilgisi kurallarına göre türetilen kelimelerdir. Çünkü karışıklık, şüphe ve tereddüt bu kelimelerde meydana gelmektedir. Sözdeki kusur da onlarda oluşmaktadır. Çünkü bu kelimelerin yapıları Arapça, anlamları ise Türkçedir.

Rusâfi eserine beşinci bölümden başlayarak geriye doğru giderek kelimeleri ele alır. Birinci bölümde saydığı telaffuzunu ve anlamını değiştirmedikleri kelimeleri eserinde incelemeyiz. Böylece toplam dört bölüm hâlinde 399 kelimeyi Osmanlı Türkçesi ve Arapça örneklerle teker teker işler.

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin çoğu zamanla değişikliğe uğramıştır. Ayrıca Tanzimat'tan sonra Cumhuriyet dönemine kadar, Osmanlı Devleti'nin yönelmek istediği Batı kültür ve medeniyetinin kavramlarını karşılamak üzere, Türkçe yerine Arapçadan faydalanılmaya istenmiş; bu suretle Arapça kelime köklerinden, Arapçada bulunmayan ictimaiyat, hars, mefkûre vb. gibi birçok kelime meydana getirilmiştir. Ma'rûf er-Rusâfi de *Def'u'l-Hucne fi'rtidâhi'l-Lukne* adlı eserini bu hususa dikkat çekmek amacıyla kaleme almıştır. Türkçeyle Arapçanın karşılıklı etkileşimini ortaya koymak açısından önemli bir eserdir. Ayrıca eser, Osmanlı kültürünün dil yoluyla Arap halkı üzerindeki etkisini göstermesi açısından da önemli bir eserdir. Bu konuda bildiğimiz kadarıyla yazılan ilk ve tek eserdir.

İbn-i Manzûr'un *Lisânu'l-Arab*'ı, Zemahşerî'nin *Esâsu'l-Belâğa's* ve Mutarrizî'nin *el-Muğrib*'i, el-Feyyûmî'nin *el-Misbâhu'l-Munîr*'i, Şemseddîn Sâmî'nin *Kâmûs-ı Türkî*'si Ma'rûf er-Rusâfi'nin bu eserinde kullandığı kaynakları arasındadır.

Bu kitaba benzer daha önce ülkemizde Bedrettin AYTAÇ tarafından *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler* (İstanbul 1994) ve Emrullah İŞLER'in *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları* (İstanbul 1997) adlı iki eser yayımlanmıştır. Ayrıca

bu konuda yazılmış sözlüklerdeki malzemeyi bir araya toplayan Zuhâl KÜLTÜRÂL'ın *Galatât Sözlükleri* (İstanbul 28) adlı çalışması vardır.

Zuhâl KÜLTÜRÂL'ın çalışmasında esas aldığı kaynakları Kemal Paşazâde'nin, *et-Tenbîh 'alâ Galatâti'l-Câhil ve'n-Nebîh* veya *Risâle-i Sakatât-ı Avâm* gibi adlarla kaydedilen Arapça eserinin *Ter-cüme-i Galatâtu'l-Avâm* adlı çevirisi, Sırrı Paşa'nın *Galatât* (İstanbul 131, 135)'ı, Mustafa İzzet'in, *Tashîhu'l-Galatât ve'l-Muharrefât fi'l-Esmâ'i ve'l-Lugât* (İstanbul 132)'ı, Kerküklü Ahmed Ziyâeddin'in *Mecmûam* (İstanbul 1319)'ı, Mustafa Rüşdü'nün *Tezhîbu'l-Kelâm fi Lisâni'l-Havâssi ve'l-Avâm ve İzhâbu'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* (İstanbul 1313)'ı, Ali Seydî'nin *Defter-i Galatât* (İstanbul 1324)'ı, Ali Himmet'in, *Fâzıl'ın Galatât Defteri* (Samsun 1338), Halil Rüşdü'nün *Tetebbuât ve Müstahzaratım* (İstanbul 1897)'ı ve Filiz Halid Tekin'in *Yeni Galatât* (İstanbul 1926)'ıdır.

Çevrilen metinde Arapça kelimelerin yazılışında Arapça çevriyazı abecesi kullanılmış, Osmanlı Türkçesi kelimelerin yazılışında da Ferit DEVELLİOĞLU'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara 1993) esas alınmıştır. Osmanlı Türkçesinde verilen örneklerde Osmanlı Türkçesine has yazış dikkate alınmıştır. Örnek olarak “yoktur” yerine “yokdur”; “etti” yerine “etdi” vb. yazılması gibi.

Arapça aslından Türkçeye çevrilen bu kitabı Türkçe açısından gözden geçiren Kadir ATLANSOY'a, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Derya ÖRS ve Başkan Yardımcısı Muhammet HEKİMOĞLU ve Türk Dil Kurumu Başkanı Mustafa S. KAÇALİN'e şükranlarımı arz ederim.

Musa YILDIZ

Ankara, 2015